

Trao đổi trưng bày

Một số thành tựu và những vấn đề đang đặt ra

PHẠM QUỐC QUÂN*
PHẠM THUY HỢP**

Trao đổi trưng bày (Exchange exhibition) tức là sự trao đổi trưng bày của những bảo tàng (trong nước, trên thế giới) theo hướng đa phương hoặc song phương qua những bộ sưu tập hiện vật đã có sự thống nhất chủ đề. Theo tinh thần ấy, nhìn lại gần một thập niên qua, trên phương diện trao đổi trưng bày với bảo tàng của nước ngoài, hệ thống Bảo tàng Việt Nam đã có một số thành tựu nhất định - Máy chục năm trước, vì nhiều lý do khách quan và chủ quan, chúng ta chưa làm được. Song, cũng chính từ hoạt động thực tiễn đó, chẳng những khái niệm như đã nêu chưa thật hoàn thiện, theo đó, có một số vấn đề cần phải được nhìn nhận lại, mà tại Công văn số 4245/VHTT-DSVH của Bộ Văn hoá - Thông tin gửi Ủy ban nhân dân các tỉnh, thành phố trực thuộc trung ương, là một minh chứng thuyết phục cho việc cần phải xem xét lại vấn đề nêu trên một cách khách quan, cụ thể và chủ động. Với ý nghĩa ấy, chúng tôi xin điểm lại một số thành tựu và đặc biệt lưu ý tới những bất cập trên lĩnh vực này, dựa trên ý chỉ đạo của Bộ Văn

hoá - Thông tin tại công văn trên, cùng những suy nghĩ của cá nhân, thông qua hoạt động thực tiễn của mình.

I. Một số thành tựu bước đầu:

Mở đầu cho việc trao đổi trưng bày là sự kiện Bảo tàng Mỹ thuật Việt Nam đưa những tác phẩm mỹ thuật đương đại tới Vương quốc Bỉ, để trưng bày nhân kỷ niệm ngày thiết lập quan hệ ngoại giao giữa nước ta và Cộng đồng Châu Âu. Đây là một sự kiện hết sức quan trọng, khai thông cho những bế tắc mà nhiều chục năm trước, chúng ta có chủ trương, nhưng bất thành, với nhiều lý do, mà lý do cơ bản là chưa đủ hành lang pháp lý cho vấn đề này.

Với một bộ sưu tập tranh hiện đại, Bảo tàng Mỹ thuật Việt Nam đã là sứ giả đầu tiên "mang chuông đi đánh nước người" và đã gạt hái được những thành công nhất định, giới thiệu được một phần trong kho tàng Mỹ thuật Việt Nam với thế giới, đặc biệt với công chúng Châu Âu khá sành điệu về nghệ thuật. Cùng thời gian này, một số sưu tập tranh tư nhân, tác phẩm của những danh họa thời Mỹ thuật Đông Dương được giới thiệu ở Cộng hoà Pháp, cũng đã gây được sự chú ý tới công chúng yêu nghệ thuật

* GIÁM ĐỐC BẢO TÀNG LỊCH SỬ VN

** CỤC DI SẢN VĂN HÓA - BỘ VHTT

và được coi là hiện tượng đầu tiên, tranh tư nhân của hai nhà sưu tập Hà Nội được xuất ngoại - mở đầu cho một hướng khai thác cổ vật tư nhân đưa ra trưng bày của các bảo tàng Việt Nam trong những năm sau đó.

Bảo tàng Dân tộc học Việt Nam cũng có một chuyến trưng bày đầy ấn tượng ở Mỹ với chủ đề "Hành trình về cõi tâm linh", giới thiệu được những nét văn hoá đặc sắc của cộng đồng các dân tộc Việt Nam, thông qua những bộ sưu tập hiện vật gốc đầy sức thuyết phục, cùng những thước phim tư liệu công phu, chân thực và sống động, đã gây được cảm tình đối với công chúng Mỹ và khách du lịch quốc tế. Một cuộc trưng bày đứng vững được trong lòng nước Mỹ, chắc chắn phải có sự hấp dẫn và độ tin cậy cao, khi trình độ Việt Nam học ở Mỹ đang là một trong những quốc gia hàng đầu trên thế giới.

Rồi mười ba bảo tàng Việt Nam cùng phối hợp tham gia đưa những bộ sưu tập đặc sắc và quý hiếm của mình đi trưng bày ở Vương quốc Bỉ và Cộng hoà Áo, với chủ đề dung dị nhưng ấn tượng "Việt Nam - quá khứ và hiện tại" và "Việt Nam thần linh - tổ tiên và anh hùng", đã đưa người xem, lần đầu tiên, hiểu Việt Nam một cách khá trọn vẹn và sâu sắc, mà bấy lâu nay, như báo giới Châu Âu thừa nhận "Quốc gia dân tộc ấy còn chứa đựng nhiều bí ẩn rất cần được tìm tòi, khám phá". Cuộc trưng bày đã thu hút được hàng triệu lượt khách đến tham quan, gây được tiếng vang lớn trên thế giới.

Gần đây, Bảo tàng Guimet (Cộng hoà Pháp) cũng đã tiếp xúc với một số Bảo tàng Việt Nam, mà đối tác chủ yếu là Bảo tàng nghệ thuật Điêu khắc Chăm ở Đà Nẵng và Bảo tàng Lịch sử Việt Nam thành phố Hồ Chí Minh, để đưa bộ sưu tập điêu khắc đá Champa sang Pháp trưng bày tại thủ đô Paris, nhằm tôn vinh nền nghệ thuật của một trong các cộng đồng dân tộc Việt Nam. Trong quá khứ vàng son, đã đạt tới đỉnh cao của nghệ thuật chạm khắc đá. Đến nay, mọi công việc chuẩn bị dường như đã hoàn tất, nếu không có gì thay đổi, cuối năm 2005, phòng trưng bày sẽ được mở cửa, du khách sẽ có dịp chiêm ngưỡng những tác phẩm tuyệt tác của một nền nghệ thuật mà một trong những di tích quý báu của kho tàng nghệ thuật ấy đã được UNESCO xếp hạng là di sản văn hoá thế giới - di tích Mỹ Sơn, thuộc huyện Duy

Xuyên, tỉnh Quảng Nam.

Cùng thời gian này, Bảo tàng Xã hội Châu Á (New York - Mỹ) và Bảo tàng Mỹ thuật Châu Á (San Francisco - Mỹ) cũng sẽ phối hợp với 13 bảo tàng Việt Nam trưng bày những cổ vật Việt Nam thuộc những nền văn hoá khác nhau, với chủ đề giao lưu và tiếp xúc văn hoá Việt Nam trong thời cổ. Đây là cuộc trưng bày có ý nghĩa kỷ niệm quan hệ ngoại giao Việt - Mỹ đã được thiết lập. Cuộc trưng bày sẽ có nhiều thông tin mới mẻ đối với công chúng Mỹ, mà một số đông đã hiểu Việt Nam qua những kỷ niệm đau thương, nay muốn gạt bỏ quá khứ để hướng tới tương lai. Đó là hy vọng muốn nhấn gửi từ những cuộc trưng bày giao lưu và trao đổi như thế.

Trên đây là tất cả những gì mà hệ thống Bảo tàng Việt Nam đã làm trong lĩnh vực trao đổi trưng bày. Những việc sẽ làm, hứa hẹn nhiều thú vị và thử thách.

Theo thông tin bước đầu, năm 2005, Bảo tàng Quốc gia Hàn Quốc và Bảo tàng Lịch sử Việt Nam sẽ phối hợp với nhiều bảo tàng trên thế giới để có được một phòng trưng bày tầm cỡ và hoành tráng về văn hoá và nghệ thuật Á - Âu. Tiếp sau đó, trong quan hệ song phương, Bảo tàng Quốc gia Hàn Quốc và Bảo tàng Lịch sử Việt Nam sẽ có nhiều cuộc trưng bày lịch sử, văn hoá, nghệ thuật Việt Nam tại Hàn Quốc, kéo dài từ năm 2007-2009, với nhiều chuyên đề, (sẽ được bàn thảo kỹ lưỡng giữa hai bên). Theo chúng tôi được biết, đây sẽ là một trong những điều khoản hợp tác toàn diện trong lĩnh vực văn hoá nghệ thuật sẽ được hai Bộ Văn hoá của hai quốc gia ký kết vào năm 2005. Nếu văn kiện hợp tác khung đã được ký thì những cuộc trao đổi trưng bày nêu trên chắc chắn sẽ được thực hiện.

Còn rất nhiều những dự kiến, những ý tưởng chúng tôi đã biết hoặc chưa biết, được cân nhắc và bàn thảo giữa các bảo tàng ở Việt Nam với các đối tác, theo những quan hệ song phương hoặc đa phương, hứa hẹn những hoạt động trong lĩnh vực này tương lai đầy triển vọng. Đó cũng là một lẽ đương nhiên trong xu thế hội nhập theo định hướng của Đảng và Nhà nước ta và rõ ràng, hoạt động trên đây, theo ý kiến chủ quan của chúng tôi, đã thu hái được một số kết quả đáng khích lệ, đó là :

- Nếu như trước đây, chúng ta mới chỉ giới

thiệu lịch sử, văn hoá, nghệ thuật Việt Nam bằng những ấn phẩm, bằng phim ảnh và hội hoạ, nhưng cũng khá ít ỏi và nhỏ giọt, khiến cho sự hiểu biết về Việt Nam của bạn bè quốc tế còn hạn chế, thì giờ đây, qua những bộ sưu tập hiện vật thuyết phục, công chúng các nước sẽ hiểu Việt Nam một cách trọn vẹn và sâu sắc hơn, sẽ lý giải được những vấn đề mà trước đây họ thật khó cắt nghĩa, khi một đất nước nhỏ bé, nghèo nàn lại có thể đánh thắng được nhiều kẻ thù xâm lược đến như vậy. Đó chính là truyền thống lịch sử nghìn năm, mà trước đây, cố Thủ tướng Phạm Văn Đồng đã tổng kết: "Chúng ta đã đánh thức được 4000 năm dựng nước và giữ nước tham gia vào cuộc sống và chiến đấu hiện tại".

- Những cuộc trưng bày, những sưu tập hiện vật được đưa đi trưng bày ở nước ngoài như là những sứ giả Việt Nam, có lẽ không có sự thuyết phục nào bằng, để hình ảnh Việt Nam có được một chỗ đứng trong trái tim và tình cảm của bạn bè năm châu. Đây là một thế mạnh mà chúng ta cần phát huy.

- Từ thực tiễn lựa chọn hiện vật mang dấu ấn truyền thống riêng biệt Việt Nam, theo đó có sức thu hút đối với sự ngưỡng mộ của công chúng thế giới. Đó, dường như thêm một lần khẳng định đường lối văn hoá của Đảng ta, được thể hiện trong Đề cương văn hoá, trong Nghị quyết Trung ương 5 khoá VIII và Kết luận của Hội nghị Trung ương 10 (khoá IX). Điều này, tưởng như là một chân lý, song từ nhận thức đến hành động, phải xuất phát từ thực tiễn sống động, mà những cuộc trưng bày trao đổi nêu trên đã phần nào cung cấp.

Thế nhưng, cho dù đã gạt hái được một số thành tựu, mà chúng tôi mạo muội tiểu kết một đôi ý trên đây, thì cũng từ thực tế hoạt động này cũng đã bộc lộ một số vấn đề cần phải điều chỉnh, mà theo Công văn số 4245/VHTT-DSVH của Bộ trưởng Bộ Văn hoá - Thông tin đã nhắc nhở. Dưới đây chúng tôi xin phân tích dựa trên những ý kiến chỉ đạo ấy cùng nhận thức của chúng tôi thông qua hoạt động thực tiễn này.

II. Những vấn đề đang đặt ra

1. Công văn số 4245/VHTT-DSVH, ngày 16/11/2004, đã đề cập trên đây, có đoạn "Nhiều địa phương chưa chủ động bàn bạc với phía đối tác trong việc lựa chọn chủ đề trưng

bày, giới thiệu di sản văn hoá Việt Nam ra nước ngoài....Việc giới thiệu nội dung trưng bày, thuyết minh hiện vật của các cuộc triển lãm thường giao cho phía đối tác tự làm, có trường hợp nội dung giới thiệu không phù hợp với chủ trương giới thiệu di sản văn hoá của ta". Ý kiến chỉ đạo trên đây là hoàn toàn có căn cứ. Thực tế là, những cuộc trưng bày trao đổi đã thực hiện, phần lớn nội dung do phía đối tác chuẩn bị, cho dù họ có đưa cho các bảo tàng Việt Nam xem xét và xin ý kiến góp ý. Chính vì điều ấy, chúng ta cũng đã phát hiện ra không ít sai sót về sự kiện lịch sử, về niên đại hiện vật, về giá trị minh văn trên đồng, trên đá... Đến lúc ấy phía đối tác mới điều chỉnh hoặc nhờ Việt Nam làm lại. Cũng chính vì có sự xem xét, chúng ta đã gạt bỏ được nhiều tiêu đề, có vẻ gợi trí tò mò hay tăng thêm tính hấp dẫn của phòng trưng bày, nhưng không phản ánh đúng thực tế, ví như "Kho tàng nghệ thuật Việt Nam, Vương quốc Chăm-pa bị lãng quên, thế kỷ VI-XVI". "Vương quốc bị lãng quên" thực tế là các nền văn hoá trên đất nước chúng ta đã và đang được Đảng, Nhà nước và nhân dân ta chăm lo, tôn tạo, bù đắp và tôn vinh. Quả là thiếu công bằng, nếu như có một tiêu đề không phản ánh trung thực và khiếm khuyết đến như vậy.

Không ít những sưu tập hiện vật, khi phát hiện tại chỗ, chúng nói lên nhiều điều về tôn giáo, tín ngưỡng, tâm linh của một cộng đồng dân tộc trong quá khứ, nhưng do không thấu hiểu căn nguyên, phía đối tác lược bỏ, chỉ lựa chọn một trong số 13 hiện vật của sưu tập ấy, nên chẳng nói được nhiều điều, trừ tính hấp dẫn của nghệ thuật trang trí trên di vật. Chúng tôi cũng đã nêu vấn đề này với đối tác, nhưng việc đã lỡ, đâu dễ điều chỉnh.

Có thể đưa ra đây rất nhiều ví dụ, cần được thảo luận, nếu như nội dung có sự chuẩn bị trước. Điều chúng tôi muốn lưu ý ở đây là, chúng ta không thể đáp ứng đối tác bằng mọi giá, mà rất cần phải dung hợp nhiều yếu tố với chủ trương ưu tiên: Giới thiệu có mục đích nền văn hoá của chúng ta.

2. Trong một đoạn khác của công văn trên có viết "Khi đưa các hiện vật đi triển lãm, một số đơn vị mới quan tâm đến yêu cầu bảo hiểm hiện vật, chưa chú ý đến vấn đề quyền lợi của ta khi cho đối tác mượn hiện vật". Đây cũng là một thực tế nảy sinh từ trao đổi trưng bày. Theo

ting thần của đoạn trích trên đây, không nhất thiết phải thuê mượn hiện vật mới là chú ý đến quyền lợi của ta, tuy rằng, một số cường quốc có những bộ sưu tập hiếm quý hay dùng phương thức cho thuê như là một đòi hỏi quyền lợi. Thế nhưng, có những quốc gia nhỏ bé mà giàu có, lại phải thuê những bảo tàng uy tín, nằm ở những thủ đô văn minh của thế giới để giới thiệu, nhằm tôn vinh vị thế của quốc gia mình, thông qua những sưu tập hiện vật lịch sử văn hoá nghệ thuật. Đó là điều tâm sự của một quản thủ tâm huyết ở Bảo tàng Guimet với chúng tôi.

Vấn đề quyền lợi trực tiếp hay gián tiếp, nhiều dự án trao đổi trưng bày gần đây đã bắt đầu đề cập tới. Để đưa một bộ sưu tập hiện vật điêu khắc đá Chăm-pa đi trưng bày, vài năm trước, Bảo tàng Nghệ thuật Điêu khắc Chăm - Đà Nẵng đã có một trung tâm bảo quản hiện vật đá dưới sự tài trợ về chuyên môn và thiết bị của Pháp. Để có một cuộc trưng bày như thế, phía Pháp đã tài trợ Bảo tàng Lịch sử Thành phố Hồ Chí Minh để in lại cuốn sách "Sưu tập điêu khắc đá Chăm-pa tại Bảo tàng Lịch sử Việt Nam thành phố Hồ Chí Minh" đã in trước đây, nhưng chưa đạt yêu cầu... Thực tế này cũng từng có với những dự án trước, nhưng đôi khi chúng ta chưa giải mã được hết những đường đi nước bước mang tính chiến lược của phía đối tác, khiến không hoặc khó nhận ra những quyền lợi không trực tiếp từ những cuộc trao đổi trưng bày.

Chúng tôi được biết, quán triệt tinh thần công văn nói trên, để chuẩn bị cho cuộc trưng bày tại Mỹ vào cuối năm 2005, có một vài bảo tàng gợi ý tài trợ cho việc bổ sung, sắp xếp cho trưng bày tại bảo tàng, sau khi những hiện vật ấy được rút đi trưng bày ở nước ngoài. Đó là một gợi ý thực tế và cần thiết, bởi công sức, tiền bạc chuẩn bị cho vấn đề này ở mỗi bảo tàng là đáng kể. Thế nhưng, mạnh ai người ấy làm, theo phương châm "con có khóc mẹ mới cho bú", thì thật không nên. Rất cần có một sự chỉ đạo thống nhất với một công thức chi tiết sau khi đã có những thoả thuận về nguyên tắc rằng, cuộc trưng bày ấy sẽ có tài trợ.

3. Trong kỳ họp Đại hội đồng bảo tàng thế giới, tổ chức tại Hàn Quốc năm 2004, chúng tôi có một tham luận "Exchange exhibition of VietNam museums in recent years and in the

future" (trao đổi trưng bày của các bảo tàng Việt Nam trong những năm gần đây và trong tương lai), theo đó, đặc biệt lưu ý tới nội dung đích thực của "trao đổi trưng bày", tức là có sự qua lại lẫn nhau. Đất nước chúng ta, hơn chục năm trở lại đây, kinh tế phát triển, đời sống được nâng lên, dân trí được mở mang, du lịch phát triển, rất cần có những cuộc trao đổi trưng bày để nhân dân ta được hưởng thụ những giá trị của văn hoá nhân loại từ việc tham quan các bảo tàng ở trong nước, khi không có điều kiện đi du lịch, tham quan nước ngoài. Điều ấy, đã được nhiều cán bộ quản lý và khoa học trong ngành đề xuất. Đó là một trong những thách thức mà chúng ta - những người làm công tác bảo tồn - bảo tàng cần phải vượt qua, cần phải vươn tới để thực hiện. Xin được lưu ý, chúng tôi coi đây là một thách thức bởi vì:

- Trước hết, đó là trình độ cán bộ. Tổ chức một cuộc trưng bày quy mô và tầm cỡ như "Việt Nam - quá khứ và hiện tại" chỉ duy nhất có một quản thủ và hai cộng sự. Họ hiểu được lịch sử, văn hoá Việt Nam khá tường tận và mọi đề xuất lựa chọn của họ tỏ ra khá lọc lõi. Họ có một tầm hiểu biết không chỉ về chuyên môn mà còn về tổ chức và ngoại giao, họ xử lý mọi vấn đề khá mềm dẻo, nhưng quyết đoán. Nói tóm lại, họ là những chuyên gia thực sự, hiện tại chúng ta chưa có nhiều những chuyên gia như thế để thực hiện công việc này.

- Cơ chế quản lý của chúng ta cũng cần có sự điều chỉnh cho phù hợp với thực tế đầy sống động. Có nên chăng một sự phân công phân nhiệm hợp lý hơn về việc, với số lượng hiện vật là bao nhiêu, mức độ hiếm quý như thế nào, khi muốn đưa ra nước ngoài trưng bày, mới cần do Bộ Văn hoá - Thông tin quyết định. Ở Trung Quốc, bảo tàng tỉnh hay khu tự trị có quyền đưa dưới 100 hiện vật, không thuộc bảo vật quốc gia ra nước ngoài trưng bày. Trên số lượng này, trên mức độ hiếm quý này phải có quyết định của Bộ Văn hoá - Thông tin. Lẽ đương nhiên, mối quan hệ ấy, không chỉ Bộ Văn hoá - Thông tin với các địa phương, mà còn ở nhiều Bộ, ngành cũng cần được cân nhắc, xử lý, để cho việc chuẩn bị một cuộc trưng bày trao đổi dễ dàng và thuận tiện hơn. Một ví dụ điển hình cho quản lý, không lẽ nào kinh phí bảo hiểm của chúng ta lại "rót" cho một công ty nước ngoài, trong khi rủi ro là vô cùng hãn hữu mới xảy ra.

- Cơ sở vật chất của bảo tàng chúng ta cũng cần được nâng cấp. Cho tới nay, có lẽ chưa một bảo tàng nào của Việt Nam có thể đảm đương được một cuộc trưng bày tương tự như "Việt Nam - Quá khứ và hiện tại". Cơ sở vật chất, bao hàm diện tích trưng bày, thiết bị (ánh sáng, âm thanh, nghe nhìn...), tất cả phải đồng bộ để tạo nên một sự hấp dẫn đối với khách tham quan. Vừa qua, chúng tôi có một gợi ý trong một dịp tập huấn của Cục Di sản văn hoá với giám đốc các bảo tàng địa phương rằng, nên chăng, để chào mừng những ngày lễ lớn năm 2005, ngành Bảo tồn - Bảo tàng cần tổ chức một phòng trưng bày quy mô, giới thiệu những cổ vật đặc sắc của các địa phương, dự kiến sẽ là bảo vật quốc gia sau này. Nhìn lại, chỉ có thể trưng bày ở Hội trường Thống Nhất - Thành phố Hồ Chí Minh, nhưng cũng chỉ đáp ứng vấn đề mặt bằng, còn hàng loạt những yêu cầu khác đều không đủ tiêu chuẩn.

- Tất cả những cuộc trao đổi trưng bày, theo chúng tôi biết, phía đối tác chuẩn bị tới hàng triệu, hàng chục triệu đôla. Nguồn kinh phí ấy, ngoài bảo tàng, cần có sự trợ giúp của Nhà nước, của các doanh nghiệp và thu lại từ vé bán ra, cùng các dịch vụ văn hoá khác có liên quan tới trưng bày. Thực tế ấy, đối với nước ta còn vô cùng khó khăn. Đường như các doanh nghiệp chưa thực sự quan tâm tới phát triển văn hoá; marketing bảo tàng còn rất yếu, nên lượng vé bán ra chưa được nhiều; thêm vào đó, đời sống nói chung của công chúng còn thấp..., khiến cho nguồn tài chính khó có thể thu đủ để trang trải, chưa nói gì đến lời lãi. Những vấn đề như thế khiến cho chúng ta phải có một chiến lược đồng bộ hơn, may chăng mới có thể tiếp thu được những cuộc trưng bày từ ngoài nước trong một tương lai gần.

- Còn hàng loạt chi tiết khác, tưởng đâu như nhỏ mọn, nhưng đều là những vấn đề bức thiết khi tiếp nhận một cuộc trưng bày từ nước ngoài. Ví như việc đóng gói hiện vật, các đối tác thực

hiện tuyệt hảo và an toàn đến mức, những người trong cuộc như chúng tôi cũng không còn phân nan gì, và vô cùng yên tâm khi cho hiện vật mang đi trưng bày. Hay vấn đề bảo quản hiện vật trước, trong và sau khi trưng bày đều được phía đối tác quan tâm với tinh thần chia sẻ. Chỉ một hiện vật mong muốn được tu sửa, bảo quản trước khi trưng bày, họ trao đổi với chúng tôi gần chục lần, rồi làm phiếu bảo quản chu đáo và khoa học, được coi như là một hồ sơ mẫu cho công tác bảo quản của bảo tàng ở Việt Nam hiện nay.

Trình bày những vấn đề trên đây, bạn đọc có thể nghĩ rằng, chúng tôi là những người "sính Tây" đến mức quá tự ti. Thực tình, chúng tôi chỉ mong được chia sẻ, rằng cho dù, Bảo tàng Việt Nam đã có bước tiến đáng kể trong mấy chục năm qua, nhưng thời gian phát triển ấy còn quá ngắn ngủi so với mấy trăm năm phát triển của các nước tiên tiến. Họ đi trước chúng ta là một tất yếu, nhưng chúng ta phải biết tận dụng lợi thế của những người đi sau, tiếp thu những thành quả tiên tiến của những quốc gia phát triển để ứng dụng cho mình một cách thích hợp và thực tiễn, mau chóng đáp ứng được tiến trình phát triển mọi mặt của đất nước. Vậy nên, xin được coi những trình bày của chúng tôi là lời nhắn gửi tới các đồng nghiệp thân thương, đặc biệt với những đồng nghiệp trẻ, những người chắc chắn phải đảm đương sứ mệnh này trong nay mai.

Nay hay mai, tuy là gần, nhưng vẫn còn là tương lai. Thiết thực nhất, với mong muốn của chúng tôi, hệ thống Bảo tàng Việt Nam cần điều chỉnh những vấn đề mà công văn của Bộ Văn hoá - Thông tin đã đề cập, cùng những thực tiễn nảy sinh trong trao đổi trưng bày để có được những thành tựu tốt hơn cho những năm tới.

P.Q.Q - P.T.H

SUMMARY: EXCHANGE OF EXHIBITIONS – ACHIEVEMENTS AND CHALLENGES (PHAM QUOC QUAN – PHAM THUY HOP)

Presenting briefly some initial achievements and emerged issues in the exchange of exhibitions between Vietnamese museums and foreign ones in the past decade, the author puts forward issues to be solved in order to handle the exchange of exhibitions – a new field in Vietnam by multi or bilateral way - effectively with higher quality.